

GELENEKSEL TİCARET YAPILARINDA TURİZM AMAÇLI DÖNÜŞÜM VE GÜNÜMÜZ KULLANIMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME: MERZİFON BEDESTENİ VE TAŞHAN

Ayşe Nur Canbolat¹

¹ Amasya Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, canbolataysenur@gmail.com

ÖZET

İnsanoğlunun toplumsal yaşamının başlamasına eş zamanlı olarak ortaya çıkan ticaret faaliyetleri, üretim araçlarının gelişmesi ve üretim-tüketim noktaları arasında bağlantı sağlayan ticaret yollarının oluşumuyla kapsamlı bir sisteme evrilmiştir. Eski Asur Dönemi'nde karumlar, Antik Yunan'da agoralar, Roma'da forumlar, Selçuklu Dönemi'nde hanlar ve kervansaraylar, Osmanlı Dönemi'nde ise bedestenler bu sürecin mekânsal temsilcileridir. Anadolu coğrafyasında İpek Yolu ve Baharat Yolu gibi güzergâhlar, ekonomik ve kültürel etkileşimi sağlarken yerleşimlerin gelişimini de yönlendirmiştir. Ancak 18. yüzyılda coğrafi keşifler ve Sanayi Devrimi sonrası ticaret yollarının önemini kaybetmesiyle, geleneksel ticaret yapılarında kullanım yoğunluğu azalmış ve işlevsel çözümler olmuştur. 21. yüzyılda küreselleşme ve Covid-19 pandemisinin etkisiyle alışveriş merkezleri ve dijital ticaret uygulamalarının artışı alışveriş pratiklerini köklü biçimde dönüştürmüştür. Bu dönüşüm süreci, kültürel miras niteliğindeki geleneksel ticaret yapılarının turizm odaklı yeniden işlevlendirilmesi eğilimini hızlandırmıştır. Tarihi yapıların özgün işlevlerine uygun biçimde yeniden işlevlendirilmesi korumada yaygın ve etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. Ancak turizm odaklı dönüşümde salt turizm-ekonomik kaygı odaklı hareket edilmesi sonucunda Yer'in Ruhu'ndan kopuş yaşanabilmekte, mekânın özgün değer(ler)i ve çağdaş kullanım arasında çelişkiler ortaya çıkabilmekte, yapının çevresindeki fonksiyonlar ile uyumsuz bir kullanım oluşturabilmekte, kent dokusu bozulabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, küçük ölçekli yerleşimlerde geleneksel ticaret yapılarının turizm amaçlı dönüşümünün kent morfolojisine etkilerini analiz etmektir. Örneklem olarak Osmanlı Dönemi'nde İpek Yolu üzerinden kurulan ve günümüzde turizm işlevleri üstlenen Merzifon Bedesteni ve Taşhan seçilmiştir. Yerleşimin odak noktasında bölgenin ticaret dokusunu temsil eden yapıların restore edilerek ve yeniden işlevlendirilerek kullanımları ele alınmıştır. Kentsel sit alanı içerisinde yer alan yapıların inşa edildikleri dönem perspektifi ile yer seçim kriterleri, yerleşim içindeki konum ve önemleri, günümüz kent gelişimi içerisinde

konum ve önemleri, parçası oldukları külliye, çevrelerindeki yapılar-kullanımlar ve birbirleri ile olan ilişkileri-uyumları, kentin gelişimini yönlendirmede geçmişten bugüne üstlendikleri rol tarihsel analizlere dayalı olarak incelenmiş; geleceğe yönelik kullanım önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Ticaret Yapıları, Turizm Eksenli Dönüşüm, Yeniden İşlevlendirme, Merzifon Bedesteni, Taşhan.

1. GİRİŞ

İnsanlığın gelişimine koşut olarak eşya değişimi ile başlayan ticari faaliyetler yerleşik toplum yapısı ile yaygınlaşmış (İnan, 1996:119), üretim süreçlerinin hızlanması, üretim de çeşitliliğin artması, üretim ve dağıtım noktaları arasında kapsamlı bir ticaret ağını ortaya çıkarmıştır. Tarih boyunca özellikle dönemin ticaret yolları ile bağlantılı yerleşimlerde, içinde bulunulan koşullar, teknoloji, mimari yaklaşım ve yerleşimin özelliklerine göre ticari amaçla kullanılan çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Yerleşimlerin merkezlerinde gelişen ticaret alanları kentlerin fiziksel gelişiminde yönlendirici rol oynamış, hem ekonomik yaşamı geliştirmiş hem de sosyal hayatın gelişimine ivme kazandırmıştır. Uluslararası ticaret yolları ile bağlantılı gelişen geleneksel çarşılar, ekonomik ve kültürel etkileşimin mekânı olmuşlardır. Tarihin farklı dönemlerinde farklı coğrafyalarda büyüklükleri, mimari biçimleri farklılık gösteren karum, agora, forum, han, kervansaray, bedesten, arasta ve kapalıçarşı gibi ticaret birimleri ekonomik gelişime bağlı olarak kentlerin gelişimini temsil eden mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu coğrafyasında İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun geçtiği güzergahlarda stratejik öneme sahip yerleşimlerde Anadolu Selçuklu Devleti (1077-1038) Dönemi'nde han ve kervansaraylar, Osmanlı Devleti (1299-1922) Dönemi'nde ise bedesten yapıları ile ticarete dayalı mimari gelişim göstermiştir. Ancak 18. ve 19. yüzyıllarda coğrafi keşifler sonucunda geleneksel ticaret yollarının önemini kaybetmeye başlaması, Sanayi Devrimi, üretim biçimlerinin değişmesi, ulaşım teknolojilerinin gelişmesi, modernleşme sürecinin başlaması ve hızlı kentleşme ile geleneksel çarşı yapıları misyonlarını kaybederek tahrip veya yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. 21. yüzyılda ise ilk olarak alışveriş merkezlerinin yaygınlaşması, Covid-19 pandemisi sonrası ise dijital uygulamalar ile alışveriş pratiklerinin kökten değişimi söz konusudur. Bu gelişmeler ile tarihi ve kültürel öneme sahip geleneksel ticaret yapılarının yeniden işlevlendirilerek korunması bir koruma yöntemi olarak yaygınlaşmıştır. Hiç kuşkusuz ki tarihi bir yapının kullanımı ve gündelik hayat pratiklerine dahil edilmesi, düzenli ve sürekli bakım ve onarımı için önem taşımaktadır. Ancak yapının özgün işlevi, fiziksel ve estetik özellikleri, kent ve çarşı içindeki konumu, taşıdığı kültürel önem dikkata alınarak yeniden işlevlendirme süreci gerçekleştirildiğinde mekân ve insan arasında bağ kurulabilmekte, mekân ile yeniden kurulan ilişkinin yarattığı aidiyet ve sahiplenme duygusu ile etkin bir koruma sistemi oluşturulabilmektedir. Bu çalışmada Merzifon'da geleneksel çarşı dokusunu meydana getiren, kent merkezi özelliğini günümüzde de koruyan ve turizm fonksiyonu ile işlevlendirilen Bedesten ve Taşhan yapıları ele alınmıştır. Yeniden işlevlendirme sürecinin bu mekânlarda uygulanabilirliği, olumlu ve olumsuz sonuçları koruma paradigması ekseninde değerlendirilerek geleceğe dair öneriler geliştirilmiştir.

2. OSMANLI DÖNEMİ BEDESTEN VE HAN MİMARİSİ ÜZERİNE

Anadolu'da önemli ticaret güzergahları ile bağlantılı yerleşimlerde sadece gündelik ihtiyaca cevap verecek ticaret birimleri oluşturulmamış, dışarıdan gelen tüccarların ticaret faaliyetleri ve konaklamaları için yapılar inşa edilmiştir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı Dönemleri'ne tarihlenen ticaret yapıları kendi içerisinde hiyerarşik bir yapıya sahip olmuş, farklı ticaret birimlerinin birbirleriyle ilişkili biçimde inşası ile geleneksel çarşı yapısı ortaya çıkmıştır. Bu yapılar büyük ebatlı kütleleri ve hacimleri, kent içerisindeki merkezi konumları, çevrelerindeki diğer kullanımlar ile dikkat çekmektedirler.

Farsça dört anlamına gelen cihar, arapça cadde anlamına gelen sûk kelimelerinden türeyen ve dört sokağın birleşimi anlamına gelen çarşılar, alışveriş yapılan mekânlardır. Anadolu'da geleneksel çarşı dokusu bedesten, han, arasta gibi ticari birimlerden meydana gelmektedir. Ayrıca ticari birimlerin etrafında cami, hamam, kütüphane gibi eğitim, din veya sosyal fonksiyonlu yapılar da yer almaktadır (Şahinalp ve Günal, 2012, 150; Şahinalp ve Günal, 2016, 339).

Ticaret faaliyetlerinin gerçekleşmesi ve değerli ürünlerin satışı, depolanması gibi nedenlerden dolayı çarşılar genellikle kale veya şehir surlarına yakın güvenli noktalarda inşa edilmektedir. Aynı zamanda önemli ticaret yollarına yakın, kent merkezinde ve erişilebilir konumda, çevresindeki yapılar ile ilişkili biçimde tasarlanmışlardır.

Merzifon geleneksel çarşısını, karşılıklı olarak inşa edilen bedesten ve han yapıları oluşturmaktadır. Bu yapıların cephelerindeki dükkanlar ile iki yapı arasındaki sokakta ortaya çıkan arasta ise mekânda bütünlük oluşturmaktadır. Osmanlı Dönemi'ne tarihlenen bu yapıları analiz edebilmek için öncelik bedesten ve han mimarisi ile özelliklerine kısaca değinilmiştir.

Bedesten; bez ve kumaş anlamına gelen bezistan/bezzazistan kelimelerinden türeyen, bez ve değerli kumaş ticaretinin yapıldığı ticari yapıları ifade etmektedir. Selçuklu Dönemi'nde iplikçi veya dokumacı olarak adlandırılan hanlar, Osmanlı Dönemi'nde değerli mal, antika eşya satışı için de kullanılmaya başlanan bedestenlere dönüşmüştür. Klasik Osmanlı Dönemi eseri olarak tanımlanan bedestenler yerleşimlerin en gözde yapıları haline gelmiştir (Kejanlı, 2010, 292; Eyice, 1992: 302-304).

Bedestenler; günümüzdeki bankaların işlevlerini yerine getirmeleri, ürün fiyatlarının belirlenmesi, vergi ödemelerinin yapılması ve ticaret faaliyetlerinin gerçekleşmesi gibi farklı işlevlere sahip yapılardır. İmar faaliyetlerinde etkili olan vakıflar aracılığıyla inşa edilen bedestenler fonksiyonları gereği taş veya kagir biçimde, sağlam ve güvenilir yapılar olarak inşa edilmişlerdir (Halaç ve Ergün, 2020, 133-134; Şahinalp ve Günal, 2016, 342).

Genellikle dört cephesinde demir kapıların olduğu, yapının yüksek kısımlarında küçük ve az sayıda pencerelere yer verilen, kurşun kaplı kubbeleri ile dış görünüm olarak ulu cami mimarisini andıran, kare veya dikdörtgen planlı yapılardır (Eyice, 1992:304).

Bedestenler ile ilgili dikkat çekici bir özelliğe her yerleşimde olmamasıdır. Dönemin ekonomi ve ticaret açısından önde gelen veya İpek Yolu ile Baharat Yolu güzergahı üzerindeki yerleşimlerde bedesten yapılarına rastlanmaktadır.

Farsça kökenli hane kelimesinden türeyen Han ise, ülkelerarası ve ülke içi ticaretin yapıldığı, kervanlar tarafından getirilen malların depolandığı, tüccarların konakladığı yapıları ifade etmektedir. Kervan veya askeri yollar üzerinde konaklama için kullanılan kervansarayların devamı niteliğindeki han yapılarıyla farklı kültür ve coğrafyadan gelen tüccarlar için konaklama ve ticaret mekânları oluşturulmuştur (Halaç ve Saatci izci, 2020: 343).

Yolcuların güvenliği düşünülerek kent içerisinde stratejik noktalara inşa edilen hanlar, genellikle iki katlı inşa edilmiştir. Zemin katlar ahır, depo, atölye olarak kullanılırken üst kat ise yolcuların konaklaması için tasarlanmıştır. Ayrıca sokak kısmında yapılar ile bütünlük gösteren dükkanlar da ticaret faaliyetlerine ayrılmıştır. Yalınlığın ön planda olduğu hanlarda yapı ile çevreki kullanımlar arası etkileşime önem verilmiştir. Yolcu ve ticaret fonksiyonu ile iki temel gruba ayrılan hanların sayılarının artması Anadolu'da ticareti olumlu etkilemiştir (Yusufoğlu ve Güneş, 2025:280-286). Hatta han sayıları, ticari yönden yerleşimlerin gelişmişliğinin göstergesi kabul edilmiştir.

Genellikle dönemin yöneticileri veya önde gelenleri tarafından inşa ettirilen hanlar; ticarete konu olan ürüne (Bursa'da Koza Han ve İpek Hanı, Gaziantep'te Kürçü ve Tütün Hanı gibi), tüccarların geldikleri bölgelere (Acem Hanları, Arap Hanları gibi) ya da inşa edildikleri yapı malzemesine (Amasya ve Merzifon'da Taşhan gibi) göre adlandırılmışlardır.

Bir sokağın etrafında sıralanan dükkanlar oluşturduğu pazar alanlarına ise arasta denilmektedir. Üstü kapalı örneklerinin de görüldüğü bu sokaklardaki dükkanlarda bedestenlere göre daha az değerli ürünler satılmakta, mahzen ve kiler gibi bölümler bulunmamaktadır (Eyice, 1992:303).

3. KORUMADA BİR YÖNTEM OLARAK YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Kültürel birikimin temelinde, toplumdaki bireyler veya gruplar tarafından üretilen durumlar ve buluşların kabul edilmesi yani yenilik kavramı yer almaktadır. Var olan bilgilere eklenen her bir yenilik ile kültürel değişim ortaya çıkar. Toplumların ve kültürlerin değişimi ile mekânlar da kaçınılmaz olarak değişime maruz kalmaktadır. Kültürel kimliğin sürekliliğini sağlayan ve yenilenmeyi içeren, her değerın günümüz şartlarına göre şekillenmesini sağlayan şeyin özünde "değişim" kavramı yer alır. Mekânlar hem kültürel sürekliliğin hem de bu sürekliliğin yaşadığı değişimlerin somut ve temel bir ögesidir (Çetin, 2021: 10).

Toplumsal, sosyal, ekonomik değişimler ile mekânsal ihtiyaçların farklılaşması sonucu özgün kullanımı ile sürdürülebilirliği sağlanamayan yapılar ortaya çıkmaktadır. Kullanımının azalması veya ortadan kalkması, insan-mekân arasındaki etkileşimin azalması, mekânların insanların gündelik yaşam pratiklerinde yer almaması nedeniyle yapıların yok olması kaçınılmazdır. Miras niteliğindeki bu yapıların korunması ve varlığını devam ettirmesinde temel faktör mekânın kullanımı, yani mekâna yüklenen işlevlerin gerektiği şekilde bakım ve onarımının düzenli olarak yapılmasıdır. Ancak çalışmada daha önce bahsedildiği üzere birçok faktöre bağlı olarak tarihi ve kültürel nitelikli yapıların özgün işlevleri ile kullanılamaması ve atıl durumda kalmaları, fiziksel olarak eskimeleri ve bakımsız kalmaları kültür mirasının varlığını tehdit edici bir noktaya gelebilmektedir. Bu nedenle korumada bir yöntem olarak yeniden işlevlendirme uygulamalarına sıkça rastlanmaktadır.

Zamanla özgün işlevini kaybeden bir yapının belirli ilkeler doğrultusunda yapısal özelliklerini koruyarak, onarım, restorasyon, ekleme veya modernizasyon çalışmaları ile farklı bir işlevle kullanılması süreci yeniden işlevlendirme olarak adlandırılmaktadır. Değişen ihtiyaçlar ve yaşam tarzlarına bağlı olarak yeni işlevine uygun şekilde eskiyen yapının konfor koşullarının güncelleştirilmesi olarak da tanımlanmaktadır (Cihan, 2019:32; Kocabay, 2014:8). Yapılış amacıyla kullanılmayan ancak yeniden kullanılabilir durumda olan yapıların yeniden işlevlendirilmesi sadece kültürel ve tarihsel devamlılığı sağlamamakta, yapıların kullanım ömrünü uzatmakta ve mevcut kaynakların verimli kullanımını içerdiği için sürdürülebilir bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 2021: 11)

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesini gerektiren faktörler ise yaşam koşulları, ihtiyaçlar ve değerlerin değişimine bağlı olarak toplumsal yapının ve mekânların fonksiyonlarının değişmesidir (cemaatini kaybeden kutsal bir yapının farklı bir kullanım ile yeniden kullanıma açılması, savunma amaçlı inşa edilen hisarların kültür sanat mekânı olarak kullanılması vb.). Diğer bir sebep ise yapının yer aldığı bölgedeki ihtiyaçların değişmesi sonucunda fonksiyon değişiminin yaşanmasıdır. Ayrıca fiziksel olarak kullanılabilir ancak işlevsel olarak eski kalan bir yapının ekonomik bir değer olarak ele alınması ve yeniden işlevlendirilmesi de söz konusudur (Kocabayık, 2014: 9-11).

Koruma yaklaşımları kapsamında yeniden işlevlendirme yöntemine ilk defa 1904 tarihli Altıncı Uluslararası Mimarlar Kongresi sonucu ortaya çıkan Madrid Konferansı Tavsiye Kararlarında yer verilmiştir. Eski yapılara en az müdahaleyi içerecek şekilde işlevsel kullanım alanları bulunmasını vurgular (URL-1). Tarihi yapıların özgün işlevlerine ve mimari özelliklerine uygun işlevler ile yeniden kullanılarak etkin bir koruma sağlanması yaygın ve etkili bir araç olarak kabul edilmektedir. 1931 tarihli Carta Del Restauro Tüzüğü'nde ise yaşayan yapıların özgün işlevlerinden uzak olmayan ve yapıda hasara neden olmayacak şekilde yeniden kullanılabilmesi belirtilir (URL-2). 1964 yılında hazırlanan Venedik Tüzüğü anıtların korunmasında onları toplumsal açıdan yararlı bir amaçla kullanmanın süreci kolaylaştırabileceği vurgulanır. Ancak bu kullanım yapının planı veya süslemelerini değiştirmemeli, yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler belirli ilke ve sınırlara göre tasarlanmalıdır (URL-3). ICOMOS Türkiye Milli Komitesi tarafından 2013'te hazırlanan Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi ise yeniden işlevlendirme ile özgün işlevini yitiren yapıların kabul edilebilir bir yaşam standartına yükseltilmesine vurgu yaparken özgünlük, bütünlük ve anlamına saygı gösterilmesi gerektiğini de belirtir. Mirasa yönelik her müdahalenin temelinde yapının özgünlüğünün her yönüyle korunmasını esas alır (URL-4).

Tarihi yapıların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde yapıya en az müdahaleyi gerektirecek kullanımlar / fonksiyonlar ile süreç ilerletilmeli, yapının tarihi özellikleri korunmalı, eldeki veriler doğrultusunda yapının dış ve iç mekânına müdahale edilmeli, değişen şartlara göre yapının özgün durumuna döndürülebileceği şekilde eklemeler yapılmalıdır (Yusufoğlu ve Güneş, 2025:278).

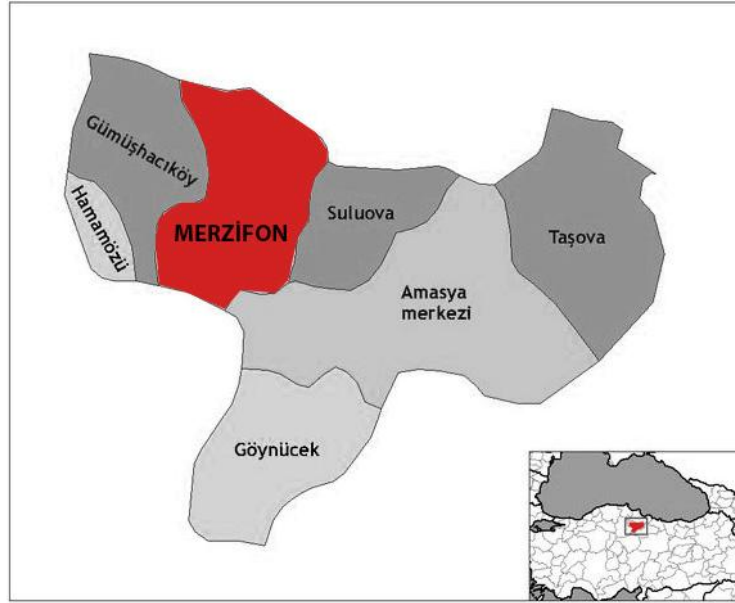
Ahunbay (2014: 8) koruma uzmanı Piero Gazzolo'nun yeniden işlevlendirme ile ilgili düşüncelerini "mimari anıt artık yapıldığı amaca hizmet edemiyorsa, korunması pratik bir gereklilik olmaktan çıkar, kültürel bir görev haline gelir. Bu konuya verilen önem gelecek kuşakların kültürel olgunluğuna ve kültür miraslarını koruma konusunda duyacakları ivediliğe dayanacaktır" şeklinde özetler.

Tarihi yapıların özgün işlevi, mimari özellikleri ve tasarımı gözetilerek yeniden işlevlendirilmesiyle kent ve kentiye kazandırılması kültürel aktarımın devamlılığı açısından önemlidir. Çünkü tarihi yapıların kullanılmaması

hale gelmesi sadece mekânsal bir kaybı ifade etmez, mekânla ilgili toplumsal belleğin ve kültürel pratiklerin zayıflamasına neden olur, kültürel bir terk edilmiş - yok oluşu ifade eder. Kent kimliğinin ve kültürünün temelini oluşturan imgeleri barındıran mekânları yeniden işlevlendirerek aidiyet duygusu geliştirmek, kültürel mirası canlandırmak ve aktarmak mümkün olabilmektedir (Tekin, 2021:88-89). Kültürel bellek, deneyim ve gündelik yaşam pratiklerinin mekânlarını somut ve somut olmayan değerleri ile geleceğe aktarmak amacı taşıyan yeniden işlevlendirme yönteminde en önemli aşama özgün ve yeni işlevin uyumlu olmasını sağlamak, kentli tarafından kabul görececek bir işlev ile mekânın sürdürülebilirliğini sağlamaktır.

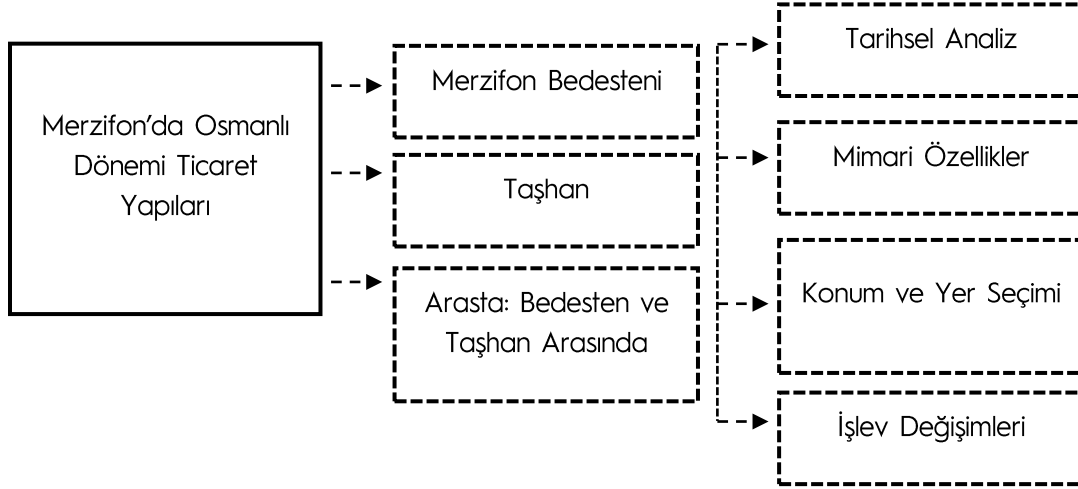
4. MERZİFON BEDESTENİ VE TAŞHAN

Merzifon, Orta Karadeniz bölgesinin iç kesiminde büyük bir ova üzerinde kurulmuştur. Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerini birbirine bağlayan Merzifon, günümüzdeki idari sınırlara göre Amasya'nın ilçelerinden biridir (Şekil 1). Arkeolojik kazılara ve çalışmalara göre tespit edilen çok sayıda höyük ve yerleşim ile Merzifon'un tarihinin Kalkolitik Çağ'a, M.Ö. 5500'lere kadar uzandığı tahmin edilmektedir. Bir yerleşim yeri olarak gelişimi ise Roma İmparatorluğu Dönemi'nde başlamıştır. 11. yüzyılda Danişmentlilerin hakimiyeti ile Türk-İslam şehri niteliği kazanmıştır. Selçuklu ve İlhanlı Devletleri'nin de hakimiyetine giren Merzifon, 14. Yüzyıldan itibaren Sivas Eyaleti ve Amasya Sancağı'na bağlı büyük bir kaza niteliğindedir. Kurtuluş Savaşı'na kadar Osmanlı hakimiyetindeki yerleşimde en önemli fiziksel ve ekonomik gelişmeler Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (1634-1683) döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık yapan Paşa'nın yerleşimin imarına önem vermesi sonucu Tavşan Dağı'ndan kente uzanan su yolu, çeşmeler, külliye kompleksi kapsamında cami, mektep, bedesten, han gibi yapılar inşa ettirilmiştir (Çerkez, 2005: 18, Büyükgüner, 2019: 16-19; Halaç ve Saatci İzci, 2020:2031; Topçu, 2022: 119).

Şekil.1 Merzifon'un Konumu

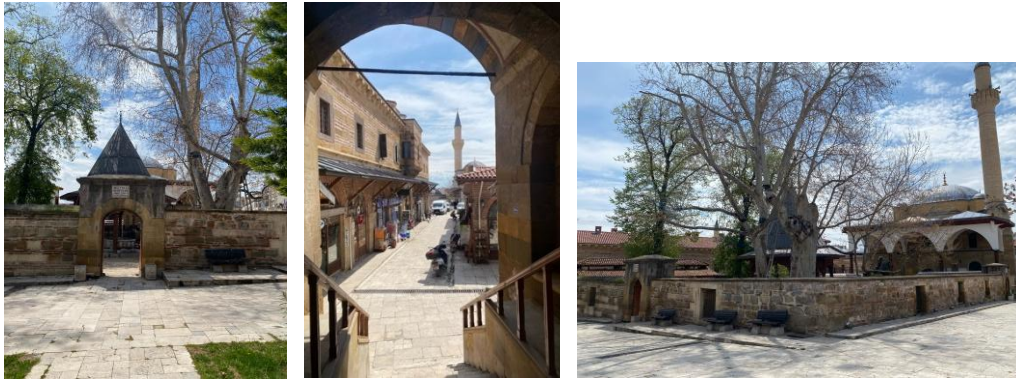
Bu çalışmada Merzifon'un sadece ekonomik değil fiziki gelişimini de yönlendiren ticaret odakları Bedesten ve Taşhan yapıları geçmişten günümüze değişen fonksiyonları ile ele alınmış, turizm amaçlı kullanım ve kentin ticari odağının turizm odağına dönüştürülmeye çalışılmasının etkileri tartışılmıştır. Bu ele alış ile öncelikle yapıların tarihçeleri ve mimari özelliklerinden kısaca bahsedilmiş, kent içindeki konumları ve yer seçimlerine dair faktörler detaylandırılmış, işlevlerinin değişim süreçleri ve kent morfolojisine etkileri ortaya koyulmuştur (Şekil 3).

Şekil.3 Çalışmanın Kapsamı

4.1. Yapıların Tarihçeleri ve Mimari Özellikleri

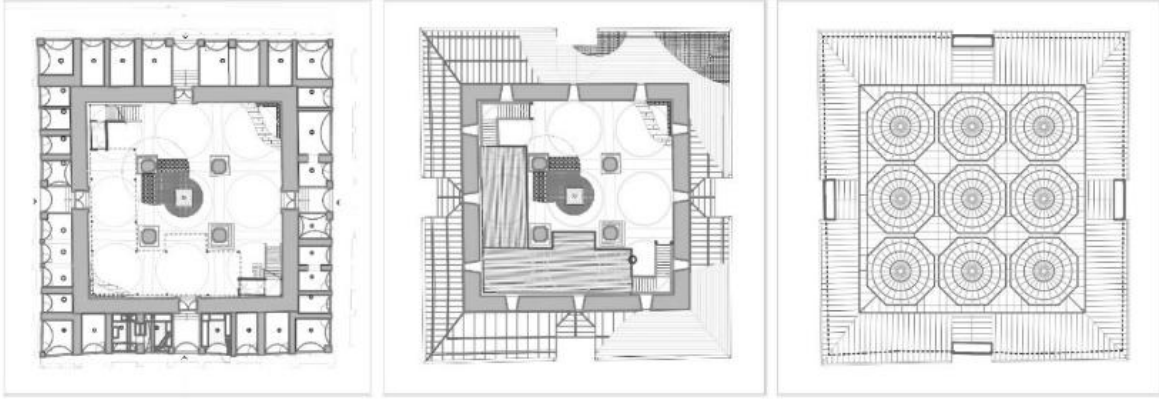
Kara Mustafa Paşa Külliyesi eğimli bir arazide inşa edilmiş, istinat duvarı ile oluşturulan teras kısımda cami (Kara Mustafa Camii, Paşa Camii veya Cami-i Kebir) ve avlusu, düzlük kısımda ise bedesten ve taşhan tasarlanmıştır. Binaların dış cephesine karşılıklı yerleştirilen dükkanlar ile arasta elde edilmiştir (Yeşil, 2004: 252). Merzifon çarşısında, han ve bedestenden cami avlusuna geçiş dokuz basamaklı bir cümle kapısı ile sağlanmaktadır (Şekil 4).

Şekil.4 Kara Mustafa Paşa Külliyesi (Kişisel Arşiv, 2025)

Merzifon Bedesteni

Eğimli bir arazide yer alan yapı Klasik Osmanlı Dönemi bedestenlerinin plan özelliklerine sahip yapı, yerleşimin merkezinde 30x30 metre ölçüsünde kare planlı olarak inşa edilmiştir (Şekil 5). Tuğla ve kesme taş ile inşa edilen yapı dokuz kubbe ile örtülüdür. Her cephesinin orta kısmında yer alan toplam dört kapı dışa doğru çıkıntı oluşturur ve kapıların cephe yüzeyleri de kesme taştan yapılmıştır. Binanın tüm cepheleri dükkanlar ile çevrilidir, yani dışta dükkanlı bedesten grubundadır (Eyice, 1992:308; Cezar, 1985: 253-254). Kubbeleri kurşun ile kaplı, eyvan biçimindeki girişleri ile simetrik bir cephe düzeni bulunmaktadır. Her cephede boyut ve düzeni aynı üç pencere vardır. Kot farkından dolayı kuzey ve doğudaki girişlerde merdiven yer alır. Sade bir görünümü olan bedestende taş ve tuğla duvar örgüsüyle, pencerelerde ise kemerler ile hareketliliğin sağlandığı süslemeler bulunmaktadır (Çelebi, 2023: 32-34). Günümüzde iç kısımlar sıva ile kapatılırken orijinalinde kubbeler tamamen tuğla malzeme ile örülmüştür. Giriş kapıları ise tamamen kesme taş malzeme ile örülmüştür. İç mekân dokuz adet pencere ile aydınlatılmaktadır (Topçu, 2022: 113).

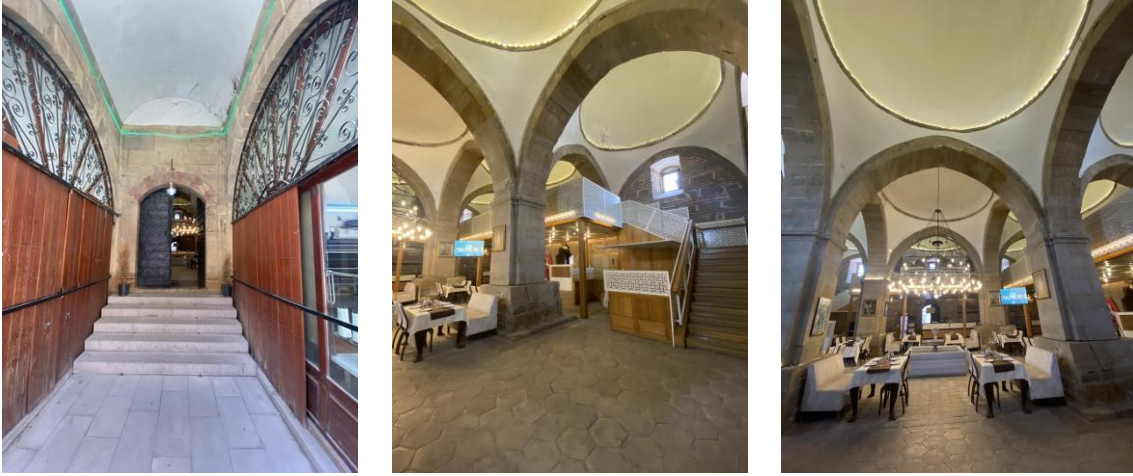
Şekil.5 Merzifon Bedesteni Planı (Büyükgüner, 2019: 4)

Merzifon Bedesteni Osmanlı Bedestenleri ile karşılaştırıldığında orta büyüklükte, içerisinde mahzen veya dükkân bölümlenmeleri olmayan ancak dört cephesinde sıra dükkânlarla çevrili bir bedestendir. İç mekânın ortasında dört pâyeye ile dokuz bölüme ayrılan, her bölümün üstünün kubbe ile örtüldüğü yapı tam bir simetrik düzene sahiptir (Şekil 6) (Yeşil, 2004:253).

Şekil.6 Merzifon Bedesteni Üst Görünüş (Börek, 2023: 48).

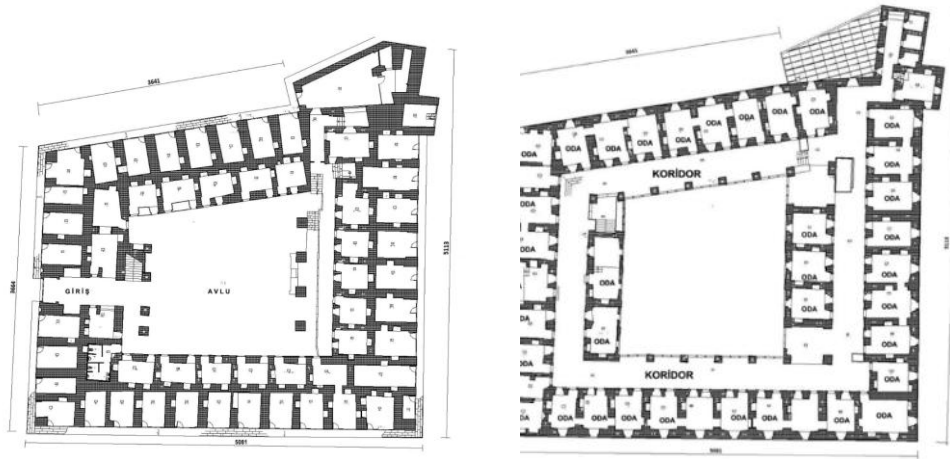
Merzifon Bedesteninin dışı dükkânlarla, iç bölüm ise bedesten işlemine ayrılmıştır (Şekil 7) (Cezar, 1985, s. 249). Kare planlı yapıyı çevreleyen 32 adet dükkân bulunmaktadır. Ana beden duvarları dükkânlardan yüksek olan bedestenin her cephesinde girişi sağlayan beşik tonozlu kapılar bulunmaktadır (Topçu, 2022: 112). Bedestenin çevresindeki sokak isimlerinde de anlaşılacağı üzere (Kuyumcular Sokağı, Terziler Sokağı, Kunduracılar Sokağı), Bedesten yapısı çevresinde zamanında belirli ticaret malzemeleri üzerine bir uzmanlaşma söz konusudur ve bu ürünler bedestendeki ticaret ile ilişkili gelişmiştir.

Şekil.7 Merzifon Bedesteni İç Mekân Kullanımı (Kişisel Arşiv, 2025)

Taşhan

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından külliyein parçası olan bedestenin karşısında tuğla ve kesme taştan, iki katlı, orta avlulu, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı bir yapı olarak inşa ettirilen Taşhan ver alır (Şekil 8) (Cezar, 1985: 253-254 ; Topcu, 2022: 107).

Şekil.8 Taşhan Zemin Kat ve Birinci Kat Planı (Paçacıoğlu, 2013:31)

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilen hanlar içerisinde boyutsal olarak en büyüğü Taşhan'dır. Taşhan'ın zemin katı kuzey cephesindeki revakların ön kısmında yer alan iki çeşme, avlu kısmı, avlu seviyesindeki katta tüccarlara ait odalar ve depolardan oluşmaktadır. Üst kat ise misafir ve bekâr odaları bulunmaktadır. Kuzey bölümde planlanan ahır ünitesi nedeniyle yapının kervansaray veya menzil hanı fonksiyonlarına sahip olduğu da düşünülmektedir (Börek, 2023: 2023). Konaklama için kullanılan birinci katın orta kısmında, hanın tamamını dolanan koridorun iki tarafında da odalar yer almakta, diğer iki kenar ise direkt avluya bakmaktadır. Toplamda kırk odası bulunan handa beş tane oda iç avluya, otuz beş tane oda dış alana bakmaktadır (Paçacıoğlu, 2013: 32).

Dış cephesi dükkanlar ile çevrili Taşhan'ın avlusunun etrafı da dükkân sıraları ile çevrili tasarlanmıştır. Güney cephesinde cumbalı giriş kapısı bulunmaktadır. Doğu, batı, güney cepheleri iki kat tasarlanırken kuzey cephesi ise üç katlı planlanmıştır. Üst katta avluya bakan cephe üzerinde de odalar bulunmaktadır (Şekil 9) (Topçu, 2022: 109-110).

Şekil.9 Taşhan Dış Mekânı (Kişisel Arşiv, 2025)

Üçüncü kat uygulamasının ilk olarak denendiği Taşhan, plan tipi olarak şehir için hanlar grubunda yer almakta, tek avlu etrafında cephelerinde dükkanlar sıralı bir yapıdır. Alt katta depolar ve ahır, üst katlarda ise tüccar ve konaklama odalarının yer aldığı Taşhan'da her kat kendi içinde kuzey-güney ve doğu-batı ekseninde simetrik bir düzene sahiptir. Sadece batı duvarının kuzeye doğru geniş açığı yapması bu simetriyi bozmaktadır (Yeşil, 2004: 252). Genel plan şemaları itibarıyla Osmanlı dönemi bedesten ve şehir içi hanlarının devamı niteliğindeki yapıların birlikteliği ticaret ana aksının oluşumunda önemli bir etken olmuştur (Topçu, 2022: 120).

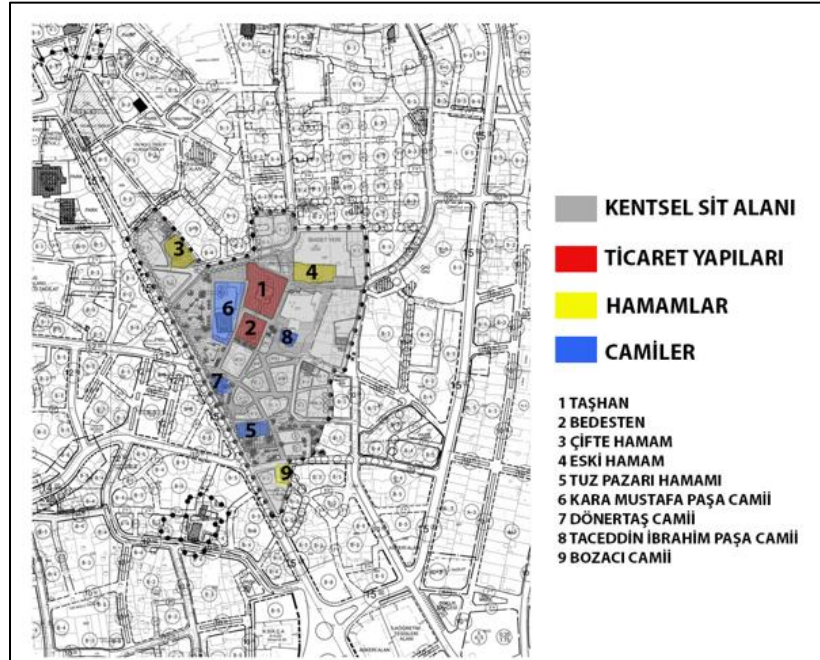
4.2. Yapıların Kent İçindeki Konumları ve Koruma Statüleri

Merzifon'da geleneksel çarşı dokusu, yerleşimi yönlendiren iç kalenin çeperinde, insan ulaşımının en kolay olduğu yerleşim merkezinde inşa edilmiştir. Osmanlı Dönemi ticaret yapılarının inşasında yer seçim faktörünü belirleyen en önemli etmenlerden biri güvenlidir. Merzifon Bedesteni ve Taşhan'da bu kriterlere göre inşa edilmiş, farklı ticaret birimlerinin biraraya getirilmesi ve ortaya çıkan arasta ile bütüncül bir geleneksel çarşı dokusu oluşturulmuştur (Şekil 10). Ayrıca dini, kültürel, sosyal yapılar ile bağlantılı olacak biçimde bir külliye parçası olarak inşa edilerek kentin gelişimini yönlendirici konuma sahip olmuşlardır.

Şekil.10 Bedesten ve Taşhan Arasında Gelişen Geleneksel Çarşı Dokusu-Arasta (Kişisel Arşiv, 2025)

Kentsel sit alanı içerisindeki anıtsal yapılar ve geleneksel çarşı kapsamında korunan Bedesten ve Taşhan 1998 yılında tescillenmiştir. Günümüzde ise turizm eksenli bir yaklaşımla yeniden işlevlendirilerek kullanılmaktadırlar. İlk imar planı 1942 yılında yapılan yerleşimde koruma amaçlı imar planı ise 1996 yılında hazırlanmıştır (Şekil 11).

Şekil.11 Kentsel Sit alanı İçerisinde Geleneksel Çarşı Dokusu ve Diğer Anıtsal Yapılar

Orijinal işlevini kaybeden Bedesten Merzifon Dokumacılar Kooperatifi tarafından dokuma atölyesi olarak kullanılmış ve bu kullanım döneminde ciddi tahribata uğramıştır. Bu süreçte, güney bölümündeki duvara asma kat inşa edilmiş, baca yapılmış, dokuma tezgahlarına ait betonarme temeller oluşturulmuş ve yapının orijinal haline zarar verilmiştir (Çerkez, 2011'den aktaran Börek, 2023: 47). Dokuma atölyesi olarak kullanımından sonra uzun süre kullanılmayan ve bakımsız durumda kalan Bedesten, 1980'li yıllarda tütün deposu olarak kullanılmıştır. 2000'li yıllarında başında Halk Eğitim Merkezi tarafından atölye olarak kısa süreliğine kullanılan Bedesten, daha sonra özel bir tekstil firmasının üretim yerine haline getirilmiş, son olarak da 2006 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından aslına uygun restore edilerek turizm amaçlı kullanılmaya başlanmış, yöresel yemeklerin sunulduğu bir restaurant haline getirilmiştir (Börek, 2023: 48-49).

2008 yılında restorasyon çalışmalarına başlanan Taşhan ise, 2011 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından butik otel olarak işletilmesi için özel bir şirkete verilmiştir. Ancak ekonomik nedenlerden dolayı günümüzde işletme faaliyette değildir ve kapalı olan yapının iç mekânına erişim sağlanamamaktadır (Börek, 2023: 45).

5. TARTIŞMA

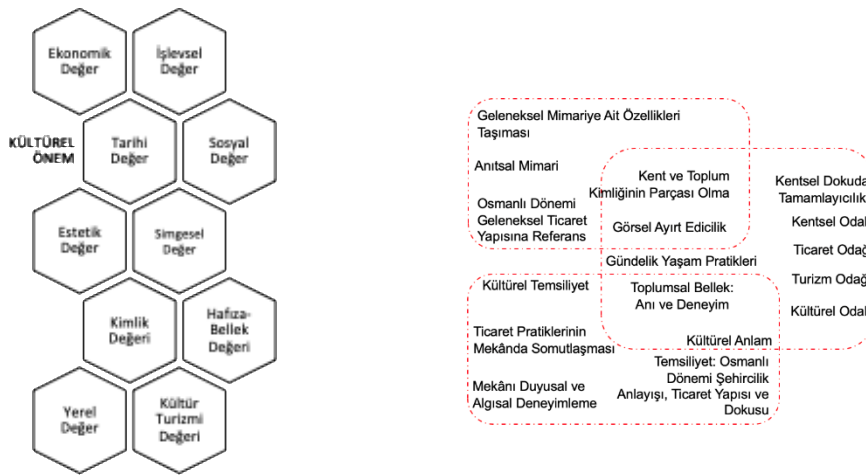
Kültürel miras geçmişle kurulan ilişkiyi ve geçmişe atfedilen değerleri ifade eden bir kavramdır. Yerleşimler, inşa edildikleri günden bugüne çok-katmanlı bir şekilde farklı kültürlerin ve medeniyetlerin etkisi ile gelişmiştir. Kültürün ve tarihin bir anlatı biçimi olarak yapıların miras olarak görülmesi ve korunması ise toplumların kendilerini tanımlaması ve kültürel kimliğe bakışları ile alakalıdır. Kültürel dinamikler ile sürekli biçimde yeniden kurgulanmaya ve değişime açık yapıları ile mirasın kapsamı özellikle uluslararası çalışmalar ile genişletilmiştir. Odağında mekânın özgünlüğünün, değerlerinin ve anlamının zedelenmeden geleceğe aktarımı yer alan koruma odaklı yaklaşımlarda güncel tartışma konuları şu şekildedir; korumanın salt fiziki bir konu olmaması, kültür ve mekân arasında bağ kurmanın temel amaç olması, katılım odaklı bir planlama ve koruma anlayışının geliştirilmesi, koruma kaygısının ekonomiye dair kaygıların önünde tutulması, geleceğe aktarılacak olanın sadece bir yapı değil deneyim, bilgi ve yaşam biçimi olduğu konusunda farkındalığın geliştirilmesidir. Bu tartışmalarla mirası tüm insanlığa ait bir değer olarak gören, kültürel önem ve değerler odaklı korumayı benimseyen, kent kimliğine katkı sağlayan bir unsur olarak somut ve somut olmayan değerleri bütüncül ele alan, Yer'in Ruhuna ve kültüre saygı odaklı bir koruma sistemi ortaya çıkmıştır.

Geçmişten günümüze toplumsal, sosyal, ekonomik veya siyasal değişimler kültürel değişimi de beraberinde getirmiş, mekânsal ihtiyaçlar zaman içerisinde farklılık göstermeye başlamıştır. Özgün işlevleri ile sürdürülebilirliği sağlanamayan tarihi ve kültürel öneme sahip yapılarda bu mekânsal ihtiyaçların değişimi ile insan-mekân etkileşiminin azalması, gündelik yaşam pratiklerinde mekânın öneminin azalması, dolayısıyla yapının fiziksel olarak eskimesi ve bakımsız kalması miras alanlarının yok olması tehdidini gündeme getirmektedir. Korumada temel itici güç mekânın kullanımından kaynaklanan aidiyet ve sahiplenme duygusu ile koruma içgüsünün ortaya çıkması, mekâna yüklenen işlevler ve anlamlar – mekânla kurulan ilişki sonucu düzenli olarak bakım ve onarımının yapılmasıdır. Bu nedenle korumada bir yöntem olarak ön plana çıkan yeniden işlevlendirme ile kültürel ve tarihsel devamlılığın mekânsal devamlılık bağlamında sağlanması amaçlanmaktadır. Yeni bir işlev ile toplumsal fayda elde edilerek mekânın fiziksel olarak ömrünün uzatılması sağlanırken aslında sürdürülebilir bir yöntem geliştirilmekte, mevcut yapı

stoğunun yeni değerler üzerinden geleceğe aktarımı sağlanmaktadır. Ancak yeniden işlevlendirme süreçlerinde yapıya en az müdahaleyi gerektirecek işlevin belirlenmesi, mekânın yapısal özellikleri, planı, süslemelerinin korunması, yeni ve özgün işlev arasında uyumun sağlanması esastır. Yapının özgünlüğüne, bütünlüğüne, anlamına ve bağlamına saygı duyulmalıdır. Yeniden işlevlendirme sürecinde; kültürel terk edilmiş - yok oluşun önüne geçilmeli, kültürel pratikler korunmalı, toplumsal bellek ve kent belleği zedelenmemeli, aidiyet duygusunun devamlılığına ve toplumsal kabule önem verilmelidir. Aksi halde fiziksel açıdan farklı bir işleve uyum sağlamada zorluklar, kent dokusu ile uyumsuz ve kentlinin mekânsal pratikler geliştirmekte zorlandığı kullanımlar ortaya çıkmaktadır. Kentlerde ölü bölgelerin oluşması, Yer'in Ruhunun kaybolması, turizm eliyle dönüşüm sonucunda soylulaştırmanın yaşanması ve ekonomik kaygıların süreci yönlendirmesi gibi sorunlar görülmektedir.

Antik iç kale çeperinde gelişim gösteren Merzifon'da, odak noktası cami ve çarşıdır. Cami odaklı, çarşının camiye yakın konumlandırıldığı, cami ve çarşının ulaşılabilir bir alanda geliştiği tipik bir Osmanlı kenti özelliği gösteren Merzifon'da yeni yerleşim ihtiyacı Cumhuriyet ilanından sonra ortaya çıkmış, geleneksel yerleşim dokusu dışında da kent gelişmeye başlamıştır (Büyükgüner, 2019: 24). Merzifon kent merkezinde yer alan Bedesten ve Taşhan geleneksel ticaret yapılarının turizm amaçlı yeniden işlevlendirilmesi kent morfolojisi üzerinde etkiler yaratmıştır. İnşa edildikleri dönemden günümüze işlevleri, tarihi ve kültürel bir odak olmaları ile sosyal ve toplumsal etkileşimin mekânı olan bu yapılar uzun süredir özgün işlevlerinden uzak kullanılmakta, özellikle günümüzde turizm eksenli bir dönüşüm süreci geçirmektedirler.

Geleneksel çarşığı meydana getiren iki önemli ticaret yapısı olarak Bedesten ve Taşhan ekonomik değere ve işlevsel değere, Osmanlı Dönemi ticaret yapılarına referans vermesi ile tarihi değere, geçmişte tüccarlar ve yerel halk için günümüzde ise kent kullanıcıları için karşılaşma ve etkileşim mekânı olması ile sosyal değere, özgün fiziksel nitelikleriyle estetik değere, geleneksel ticaret yapısını ve Osmanlı İmparatorluğu'nu temsil etmesi ile simgesel değere, kent dokusunu oluşturan simgesel yapılar olarak kimlik değerini, kültürel ve toplumsal belleği şekillendirmeleri ile hafıza-bellek değerine, yerleşime özgü nitelikleri ve kent dokusu ile gösterdikleri bütünlükle yerel değere, günümüzde ise kültür mirası olarak ziyaret ve çekim noktası olmaları ile kültür turizmi değerine sahiptirler.

Şekil.12 Merzifon Bedesteni ve Taşhan'ın Kültürel Önemini Tanımlayan Değerler

Bu yapıların geleneksel mimariye ait özellikleri taşıması, Merzifon ölçeğinde bir yerleşim için anıtsal mimari eserler olmaları, görsel olarak kentte ayırt edici özelliklerinin olması, kültürü temsil etmeleri ve taşıdıkları kültürel anlamlar, ticari pratiklerin mekânsal temsilcileri olmaları, kentsel dokuyu tamamlayan ve gelişimi yönlendiren odak olmaları üzerinden kültürel önemleri özetlenebilir (Şekil 12).

Özgün özelliklerine göre restore edilen Bedesten günümüzde restaurant, Taşhan ise butik otel olarak işlevlendirilmiştir. Ancak Taşhan günümüzde kapalıdır ve iç mekâna erişim söz konusu değildir. Bedesten ve Taşhan arasında gelişen arastada ise çoğu dükkân boş durumdadır. Bedesten ise fiyat politikaları ve ekonomik nedenlerden dolayı beklenen düzeyde bir kullanıma sahip değildir, kentlinin gündelik yaşam pratiklerinde yeterince yer bulamamıştır. Görüldüğü üzere her ne kadar özgün işlevi ile uyumlu kullanımlar geliştirilmeye çalışılsa da kent dokusuna, Yer'in Ruhuna ve toplumsal yapıya uymayan yeniden işlevlendirmeler ile yapıların âtil duruma düşme riski ortaya çıkmaktadır. Kültürel miras niteliğindeki bu yapıların kullanımı ve sürekli bakımı hedeflenirken turizm eksenli bu dönüşüm ile mekânın metalaşması, ortaya çıkan soylulaştırma süreci ve yerinden etmeler ile kent dokusunun bozulması söz konusudur. Kent merkezinin turizm odağı olmasına yönelik yapılan çalışmalar ve yeniden işlevlendirme süreci hedeflenen sonucu vermemiş, turizm işletmeleri yeterli düzeyde talep görmemiştir. Özellikle Taşhan'ın kapalı olması alanda fiziksel bir sınır oluşturmakta, sınırlayıcı etki yaratmaktadır (Tablo 1).

Tablo.1 Merzifon Bedesteni ve Taşhan'ın Güncel Durumuna Yönelik Tespitler

BEDESTEN	İç mekânda uyumsuz fiziksel eklemeler	TAŞHAN	Mekânın özgün kullanımını koruyan müdahaleler
	Özgün işlev ile uyumsuzluk		Özgün işlev ile uyumlu kullanım
	Değer odaklı yaklaşım ve yapının bağlamından uzak kullanım		Değer odaklı yaklaşım: yer'e atfedilen değerler odaklı korumadan uzak
	Kültürel aktarım aracı olmaktan uzak		Kültürel aktarım aracı olmaktan uzak
	Kültürel pratiklere hizmet etmiyor		Kültürel pratiklere hizmet etmiyor
	Kent belleğindeki yerini korumaya devam ediyor: tarihi çarşı içindeki konum		Kent belleğindeki yerini korumaya devam ediyor: tarihi çarşı içindeki konum

Merzifon Bedesteni ve Taşhan örneğinde görüldüğü gibi tarihi ve kültürel özellikleri ile ön plana çıkan yapıların korunmasında yeniden işlevlendirme yöntemi uygulanırken mekânın metalaşması ve soylulaştırılmasının önüne geçilmeli, yerel kimliğin ve kent dokusunun sürdürülebilirlikleri dikkate alınmalıdır. Geleneksel yapıların yeniden işlevlendirilerek korunmasında tarihsel, kültürel, sosyal konuları ve taşıdıkları tüm değerler ile kültürel önemleri belirleyici olmalıdır.

6. KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2014). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: YemYayın.
- Atalan, Ö., Arel, H.Ş. (2016). 15. ve 16. Yüzyıllara Ait Osmanlı Han Yapılarının Mekânsal Analizi. *Turkish Studies*, 11(2), 217-228.
- Börek, M. (2023). Merzifon'da Osmanlı'dan Cumhuriyet Dönemine İntikal Eden Müslüman ve Gayrimüslim Eserleri. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Amasya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Amasya. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Büyükgüner, G. (2019). Merzifon Geleneksel Konut Mimarisi ve Koruma Sorunları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Cezar, M. (1985). Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayını.
- Cihan, A. (2019). Koruma Altındaki Ticaret Yapılarının Konaklama Yapısı Olarak Yeniden İşlevlendirme Süreçleri ve Sirkeci Mercure Hotel Örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Çelebi, G.K. (2023). Amasya'da Bulunan Ticaret Yapıları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu. <https://earsiv.odu.edu.tr/xmlui/handle/11489/5409>
- Çerkez, M. (2005). Merzifon'da Türk Devri Mimari Eserleri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=yntw-Nmr8Qcrlo0qRJ0WA&no=Nb6FS_yCX9jIGhIUplJ2Q2g
- Çetin, C.İ. (2021). Tarihi Yapıların Sürdürülebilirlik Kapsamında Yeniden İşlevlendirilmesi: Venedik Un Fabrikası Örneği. *Sanat-Tasarım Dergisi*, 12, 10-17.
- Eyice, S. (1992). Bedesten, TDV İslam Ansiklopedisi (ss. 302-311), 5, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Halaç, H.H., Saatci İzci, B. (2020). Merzifon Kentsel Sit Alanının Analizi ve Taşhan'ın Yeni İşlevinin Yapıya ve Çevresine Etkileri. *Journal of History School*, 46, 2029-2056.
- Halaç, H.H., Ergün, R. (2020). Anadolu Bedestenlerinin Mevcut Durumları Üzerine Bir İnceleme. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(23), 130-148.
- Kejanlı, T. (2010). Anadolu'da Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Kent Sistemi, Kale ve Merkez-Çarşı Gelişimi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(3), 287-302.
- Kocabıyık, Y. (2014). Yeniden İşlevlendirme Kavramı ve Bu Kapsamda İTÜ Taşkılla Binasının İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi /Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=1RXY3Qhk6PapDQiXVJMT-w&no=cb0hJuTi5sh0WPxhl2Pa3g>
- Paçacıoğlu, M. (2013). Amasya Merzifon Tarihi Taşhan Binasının Restore Edilerek Kütüphane Olarak İşlev Kazanması. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=zeqdbL9MTq4TYPwRITSFyA&no=QriHXIhTMa_bmLp-qBBblw
- Şahinlap, M.S., Günel, V. (2016). Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi. *Turkish Studies*, 11 (8), 335-360.

- Şahinalp, M.S., Günal, V. (2012). Osmanlı Şehircilik Kültüründe Çarşı Sisteminin Lokasyon ve Çarşı İçi Kademelenme Yönünden Mekânsal Analizi. *Milli Folklor*, 24 (93), 149-168.
- Tekin, G. (2021) Tarihi Kent Merkezlerinde Yeniden Canlandırmanın Kültürel Boyutu. *Milli Folklor*, 130, 84-95.
- Topçu, M. (2022). Kara Mustafa Paşa'nın Merzifon'daki İmar Faaliyetleri. *Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 87-122.
- URL-1: <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/evrak/turkce/1904-Madrid-Konferans%C4%B1-Tavsiye-Kararlar%C4%B1.pdf>
- URL-2: https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0660878001536681682.pdf
- URL-3: https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf
- URL-4: https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
- Yeşil, A. (2004). Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Külliyesi. *TDV İslam Ansiklopedisi* (ss. 252-254), 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yusufoğlu, T., Güneş, C. (2025). Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Tokat Sulu Han Örneği. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 24, 276-314.